

Jože Ramovš

Uporaba računalnika pri 50 in več let starih prebivalcih Slovenije

POVZETEK

Članek vsebuje prvo analizo dveh komplementarnih raziskav. V prvem delu so prikazani podatki o uporabi računalnika in o potrebi po učenju le-tega, ki so bili zbrani leta 2010 v obsežni raziskavi o potrebah, zmožnostih in stališčih na reprezentativnem vzorcu prebivalstva Slovenije starega 50 in več let. Slovenija je računalniški pismenosti starejšega prebivalstva v zgornji polovici evropskih držav, po računalniški pismenosti starejših pa zelo zaostaja za njimi. V naši raziskavi izstopa podatek, da več kot 100.000 starajočih se ljudi v Sloveniji izraža željo in potrebo, da bi se naučili uporabljati računalnik. Dosegljivo možnost za to ima manjšina izmed njih. Drugi del članka analizira rezultate uspešnega akcijsko-raziskovalnega oblikovanja modela *medgeneracijskega družabništva srednješolca z upokojujencem ob učenju računalništva* oblikovali in preizkusili na Inštitutu Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje v preteklih petih letih. Izkazal se je kot stvarna možnost za hitro in množično računalniško opismenjevanje starejših. Obenem pa je odličen način za medsebojno spoznavanje med mlajšimi in starejšimi ter za uvajanje mladih v prostovoljstvo. Raziskovalna spoznanja v prvem in drugem delu članka torej komplementarno osvetljujejo današnjo potrebo po računalniški pismenosti starejših in odkrivajo stvarne možnosti za njeno rešitev.

Ključne besede: raziskava 50+, Slovenija, IKT, raba računalnika, medgeneracijsko družabništvo dijaka in upokojenca ob učenju rabe računalnika, medgeneracijska solidarnost, prostovoljstvo

Avtor: Dr. Jože Ramovš je socialni delavec in dr. antropologije. Zadnji dve desetletji dela predvsem na področju medgeneracijskega sožitja in gerontologije. V ospredju njegove znanstvene in akcijske pozornosti so zlasti: solidarno sožitje in komunikacija med mlado, srednjo in tretjo generacijo, osebna priprava na kakovostno staranje in družbena priprava na velik delež starega prebivalstva ter zasvojenosti in omame. Na teh področjih oblikuje in uvaja nove programe, ki temeljijo na antropohigieni – to je preventivni koncept vsakdanje samopomoči in solidarnosti, ki jo razvija na osnovi celostnega antropološkega pojmovanja človeka in metodike socialnega učenja v skupinah.

ABSTRACT

The computer usage among Slovenians aged 50 years or more

The article includes first analysis of two complementary researches. The first part of the article presents information about the usage of the computer and the needs to gain the knowledge on how to use it. The data are part of the extensive survey The needs, standpoints and potentials of Slovenian population aged 50+. Regarding computer literacy, Slovenia is in the upper half of the European countries. However, the computer literacy of the elderly Slovenians is far below European average. Results show that there are over 100,000 elderly

people in Slovenia, who would like and have a need to learn how to use a computer, but only minority of them have this opportunity. The second part of the article is analysis of the results of a successful action-research model of intergenerational partnership between students and pensioners in the field of computer usage. This model was designed by Anton Trstenjak Institute of Gerontology and Intergenerational Relations in the past 5 years. It has been proven to be feasible alternative for rapid and large-scale computer literacy of elderly people. Additionally, it is an excellent way for students and elderly people to get to know each other, as well as for introducing youth in volunteering. The research findings in both, first and second part of the article highlight the current need for computer literacy of the elderly and present realistic alternatives for its solution.

Key words: research 50+, Slovenia, ICT, computer usage, intergenerational companionship between students and pensioners in the field of computer usage, intergenerational solidarity, voluntariness

Author: Dr. Jože Ramovš is an anthropologist and social worker. Since the last two decades he has been mainly working in the area of social gerontology. In the forefront of his scientific work are good intergenerational communication, personal preparation for quality ageing and social preparation for large share of old population, creation the new intergenerational programmes for quality ageing and good intergenerational relations. In these areas, he develops and introduces new programs based on anthropo-hygiene; this is the preventive concept of everyday self-help and solidarity, developed on the basis of an holistic anthropological conception of human and the methodology of social learning in groups.

1. UVOD

Vprašanje računalniške pismenosti vsega prebivalstva je v luči današnjega razvoja čedalje bolj pomembno. Ker mlajše generacije s tem nimajo težav, je odločilno, koliko starejši prebivalci Slovenije znajo uporabljati računalnik, koliko bi se tega radi naučili in koliko možnosti imajo za to. V naši obsežni raziskavi o potrebah, zmožnostih in stališčih prebivalcev Slovenije, starih 50 in več let, ki smo jo opravili leta 2010/11 z osebnim terenskim anketiranjem reprezentativnega vzorca tega dela prebivalstva Slovenije (Ramovš, 2011), smo želeli poglobiti obstoječe statistične podatke o tem. Zato smo ljudem zastavili tudi nekaj vprašanj o njihovi rabi sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) ter o njihovem odnosu do nje. V tem članku bomo prikazali osnovne podatke o znanju uporabe računalnika in stališčih starejših do učenja le-tega.

Raziskovalne podatke o potrebah, zmožnostih in stališčih starejših ljudi v Sloveniji glede uporabe računalnika bomo kombinirali z analizo podatkov o uvajanju modela za množično računalniško opismenjevanje starejših. Na Inštitutu Antona Trstenjaka smo namreč v zadnjih petih letih oblikovali in preizkusili akcijsko-raziskovalno model *medgeneracijskega družabništva srednješolca z upokojujencem ob učenju računalništva* (Ramovš in Rant, 2011; Ramovš, 2011a). Pri tem se je pokazala stvarna možnost, da se večina starejših ljudi, ki to želi, računalniško opismeni v nekaj letih. Poleg osnovnega učinka bi dosega ta model tudi

stranskega, ki je prav tako pomemben za razvoj blaginje v Sloveniji: ob računalniškem opismenjevanju starejših ljudi se mlada in starejša generacija spoznavata in povezujeta med seboj ob dejavnosti, ki je za obe strani koristna. Model deluje na principu medgeneracijskega prostovoljstva.

2. E-PISMENOST STAREJŠIH PREBIVALCEV SLOVENIJE V LUČI DANAŠNJEGA RAZVOJA

Raba IKT v Sloveniji je v primerjavi z ostalim svetom dokaj na visoki ravni, negativna izjema pa so starejši.

Poročilo *World Economic Forum-a* (WEF) 2010-2011 o globalni konkurenčnosti uvršča Slovenijo med 139 državami po indeksu globalne konkurenčnosti v celoti na 45. mesto, na področju tehnološke razvitosti na 35. mesto, s 64,3 uporabniki interneta na 100 prebivalcev pa celo na 31. mesto (prim. Slovenija na 31. mestu, 2011). Slovenija je torej po e-pismenosti v zgornji četrtini na svetu.

Slovenska nacionalna statistika ugotavlja, da je v prvem četrtletju 2011 imelo dostop do interneta 73 % gospodinjstev in da je v enem letu to število naraslo za 5 %. Najpogostejši razlog, da ljudje tega dostopa nimajo, je pomanjkljivo znanje. Najmanjši delež uporabnikov interneta je med starejšimi: od oseb, ki so stare med 55 in 74 let, ga uporablja redno le 29 %, medtem ko je med starimi od 65 do 74 let le dobrih 15 % takih, ki so že izvedli enostavnejše računalniške naloge, kot so uporaba iskalnika in kopiranje ali premikanje datotek (Černuta, 2011).

V Sloveniji smo glede uporabe storitev informacijske družbe v povprečju držav EU-27, izrazito pa zaostajamo za povprečjem po uporabi teh storitev med upokojenimi in neaktivnimi prebivalci (Slovenija 24 %, EU 40 %). Razvitost specifičnih e-kompetenc v Sloveniji je nad povprečjem EU, le starejši od 55 let zaostajajo v vseh pogledih in znižujejo primerjalni položaj Slovenije z EU. Starejši prebivalci Slovenije torej sodijo v prednostno skupino za neformalno izobraževanje na področju IKT (Prevodnik in Vehovar, 2011).

Informacije o raziskavah in številne druge informacije o rabi IKT v Sloveniji so dostopne na spletni strani RIS – Raba interneta v Sloveniji (www.ris.org). Tuje raziskave razbijajo stereotip, da starih ljudi ne zanima uporaba novih IKT. Njihovo osvajanje znanj za uporabo novih IKT se postopno veča (Lenarčič, 2005).

Na Inštitutu Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje smo že v prejšnjih raziskavah potreb, zmožnost in stališč starejših prebivalcev Slovenije spraševali tudi o uporabi IKT. Leta 2005 smo v terenski raziskavi reprezentativnega vzorca prebivalstva, starega 60 in več let, v občini Komenda ugotovili, da je imelo 14,8 % te skupine prebivalcev računalnik, dostop do storitev medmrežja pa 10,7 %, da je bilo pri uporabnikih računalnika njihova tedenska raba računalnika povprečno 6,43 ur, interneta pa 3,84 ur, in sicer za elektronsko pošto, iskanje različnih informacij, manj za izobraževanje in zelo malo za sodelovanje v forumih in klepetalnicah. Od tistih, ki niso uporabljali računalnika in storitev medmrežja, jih je izrazilo zanimanje za učenje njihove uporabe le 17,1% (Lenarčič in Ramovš, 2006).

V nadaljevanju bomo prikazali tiste rezultate naše raziskave o potrebah zmožnostih in stališčih prebivalcev Slovenije, starih 50 in več let, ki se nanašajo na uporabo računalnika in na želje po učenju le-tega. Osnovno vprašanje o rabi računalnika se je glasilo: *Uporabljate računalnik?* Tabela 1 prikazuje odgovore, Sliki 1 in 2 pa starostno in izobrazbeno strukturo tistih, ki uporabljajo računalnik; računalniška pismenost seveda s starostjo naglo pada, z izobrazbo pa narašča.

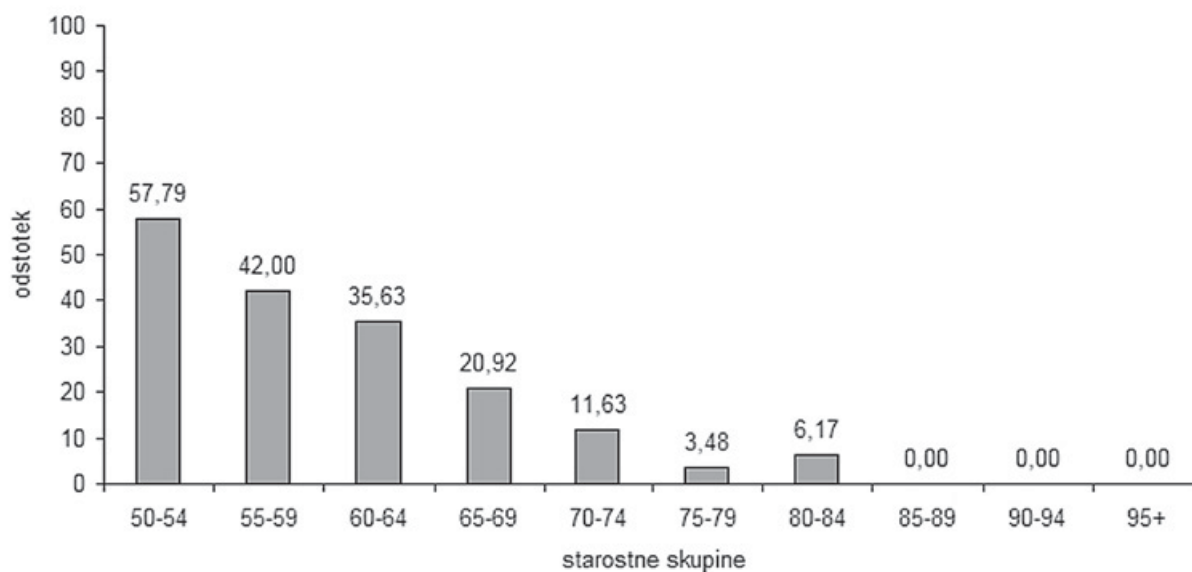
Tabela 1: Uporabljate računalnik?

	moški (f)	ženske (f)	skupaj (f)	moški (%)	ženske (%)	skupaj (%)
da	145	141	286	33,6	22,9	27,3
ne	286	468	754	66,2	76,1	72,0
brez odgovora	1	6	7	0,2	1,0	0,7
skupaj	432	615	1047	100,0	100,0	100,0

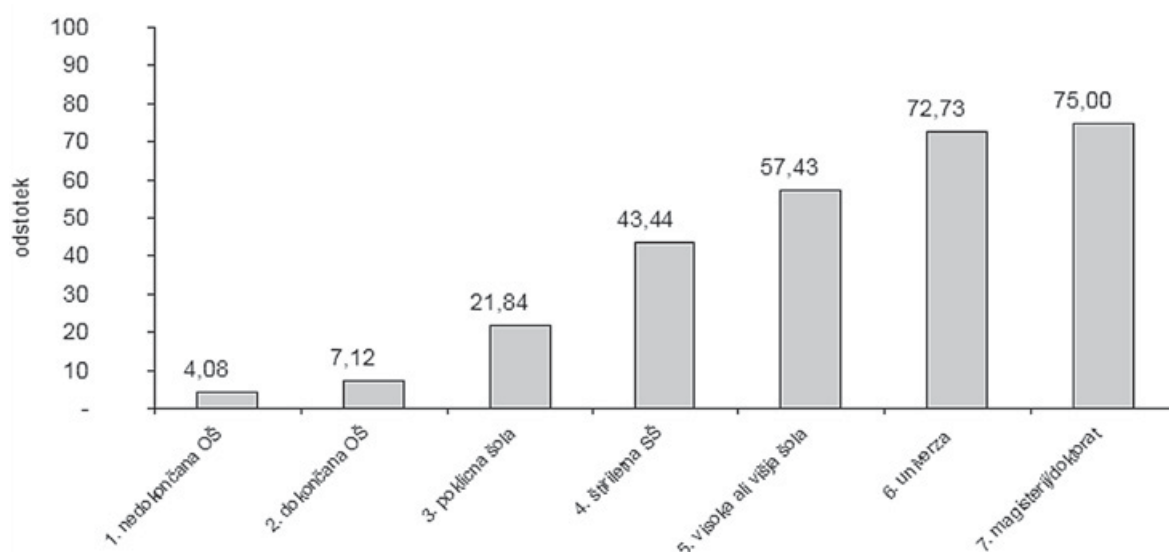
Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010, n = 1047

Če pogledamo starostno in izobrazbeno strukturo tistih (286 ali 27,3 %), ki uporabljajo računalnik, se pokaže pričakovana zakonitost, da delež uporabnikov s starostjo pada, z izobrazbo pa narašča; pri tem je treba upoštevati, da je v skupinah najstarejših in najbolj izobraženih zelo majhno število ljudi v anketiranem vzorcu.

Slika 1: Uporabniki računalnika po starostnih skupinah

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010, n = 1047

Slika 2: Uporabniki računalnika po izobrazbi

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010, n = 1047

Za tiste, ki uporabljajo računalnik, je sledilo vprašanje, koliko minut dnevno povprečno delajo na računalniku. Odgovorila je večina, čas je seveda zelo različen, tja do deset ur, povprečno pa dobri dve uri (123,66 minute dnevno). Prav tako so tisti, ki uporabljajo računalnik (286), večinoma odgovorili (272) na nadaljnje vprašanje, za kaj ga uporabljajo (Tabela 2).

Tabela 2: Računalnik uporabljam za naslednje namene?

	moški (f)	ženske (f)	skupaj (f)	moški (%)	ženske (%)	skupaj (%)
Za iskanje informacij na svetovnem spletu (internetu)	95	95	190	68,8	70,9	69,9
Za dopisovanje po e-pošti (doma ali v službi)	51	69	120	37,0	51,5	44,1
V službi za svoje službeno delo	51	51	102	37,0	38,1	37,5
Za razvedrilo, klepet v klepetalnicah, sodelovanje v forumih	46	44	90	33,3	32,8	33,1
Doma za delovno, osebno, strokovno in drugo dopisovanje	45	35	80	32,6	26,1	29,4
Drugo – vpiši kaj	17	17	34	12,3	12,7	12,5

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010, n = 1047

Pri *drugo* (12,3 %, to je 34 ljudi) so v odgovorih navedli, da uporabljajo računalnik na naslednje namene:

- skoraj polovica za poslovanje (plačevanje položnic in druge bančne dejavnosti, knjižnica, delo za svoje društvo);
- tretjina za razvedrilo in hobije (igrice in igre, posebej karte in šah, za fotografijo, lovstvo in druge hobije),
- desetina za ustvarjanje in učenje (pisanje pesmi, slikanje, učenje),
- tudi tukaj je kak posameznik poudaril, da ima računalnik in ga zna uporabljati, toda »deset let v službi mi je računalnik prerasel čez glavo, da ga ne moram več uporabljati«.

Tiste, ki ne uporabljajo računalnika (754, to je 72 %), smo vprašali tudi, če bi se ga želeli naučiti uporabljati; odgovori so naslednji (Tabela 3).

Tabela 3: Bi se želeli naučiti uporabljati računalnik?

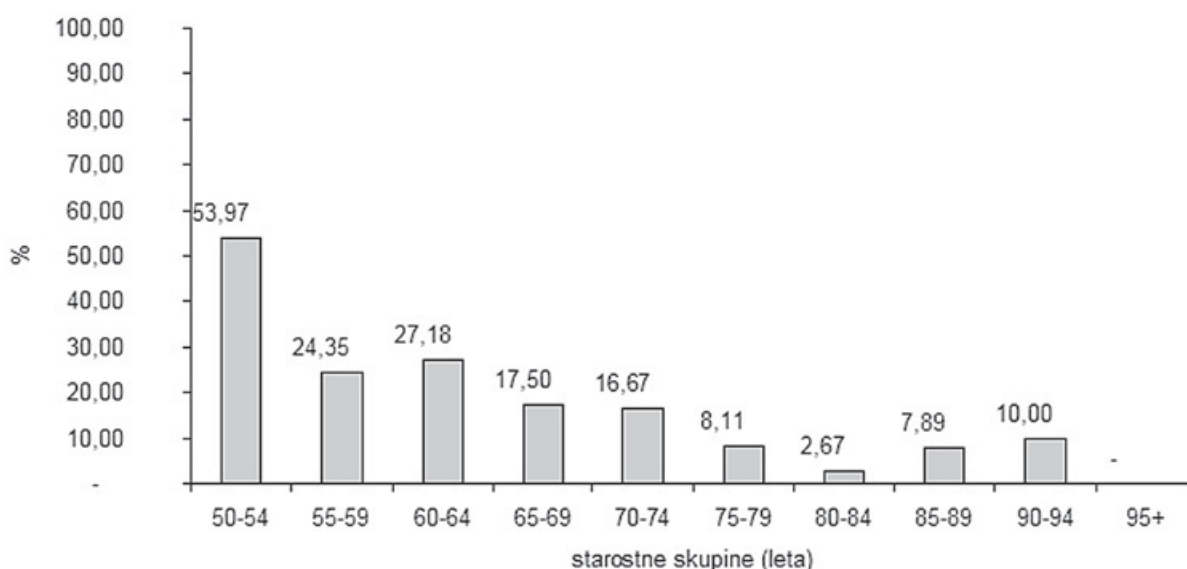
	moški (f)	ženske (f)	skupaj (f)	moški (%)	ženske (%)	skupaj (%)
da	51	94	145	17,8	20,1	19,3
ne	203	334	537	71,0	71,4	71,2
ni odgovorilo	32	40	72	11,2	8,5	9,5
Skupaj	286	468	754	100	100	100

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010, n = 1047

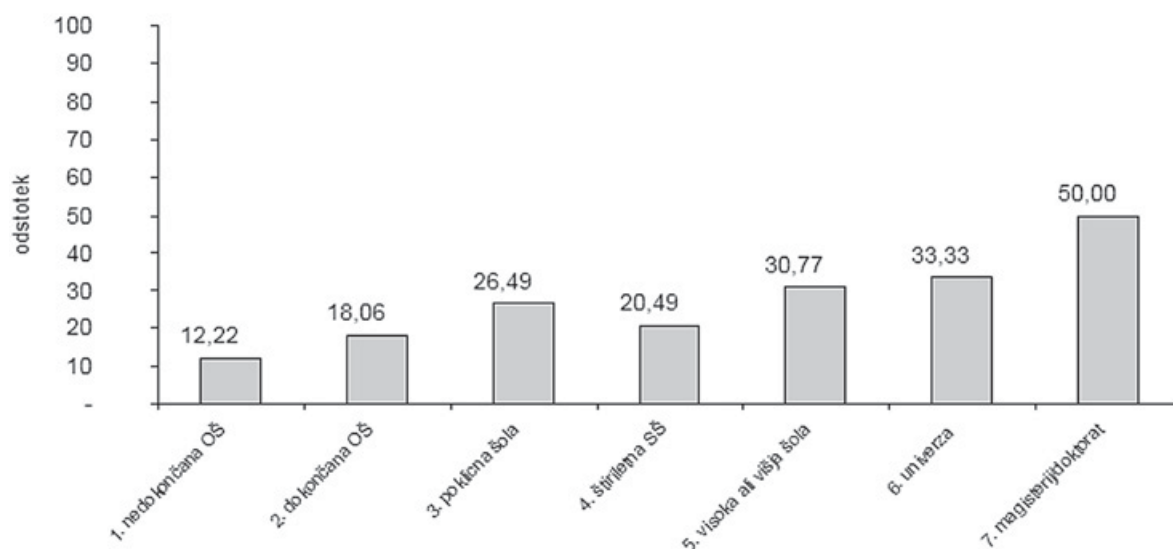
Starostna in izobrazbena strukturo teh, ki bi se želeli naučiti rabe računalnika, kaže podobne zakonitosti kot pri računalniški pismenosti (glej Sliki 4 in 5); upoštevati je treba, da je izmed 754 anketirancev, ki ne uporabljajo računalnika, na vprašanje, če bi se želeli tega naučiti, 682 anketirancev odgovorilo, 72 pa ne. Na Slikah 4 in 5 so zaradi večje nazornosti upoštevani podatki 682 oseb, ki so na to vprašanje odgovorile, stolpiči pa prikazujejo samo relativne deleže tistih, ki so odgovorili pritrdilno (145 anketirancev).

Želja po učenju rabe računalnika je najbolj živa pri populaciji, stari od 50 do 54 let. Tudi tukaj je treba upoštevati, da je v skupinah najstarejših in najbolj izobraženih zelo majhno število ljudi. Zanimiva pa je primerjava s prej navedenimi podatki iz raziskave prebivalcev, starih 60 in več let v Komendi: delež tistih, ki se želijo naučiti računalnika, je pri obeh raziskavah podoben; v naši je pri tistih, ki so stari 60 in več let, želja po učenju rabe računalnika prisotna le pri 14,4 %, kar pomeni, da je sedaj za vso Slovenijo odstotek malo nižji, kot je bil tedaj v Občini Komenda (17,1%).

Slika 4: Starostna struktura tistih, ki bi se želeli naučiti uporabljati računalnik

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010, n = 1047

Slika 5: Izobrazbena struktura tistih, ki bi se želeli naučiti uporabljati računalnik

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010, $n = 1047$

Za računalniško opismenjevanje starejših je odločilno vprašanje, zakaj si tisti, ki se trenutno ne želijo naučiti uporabljati računalnik, tega ne želijo. Njihovi odgovori so pomembni, če hočemo poleg tistih starejših, ki se želijo naučiti rabe računalnika, motivirati za to tudi tiste, ki trenutno tega nočejo. V naši raziskavi je bilo takšnih 537 in na naše odprto vprašanje, zakaj se ne želijo naučiti uporabljati računalnik, jih je odgovorilo kar 494; nekateri so napisali več razlogov. Vse njihove odgovore smo razporedili v naslednje vsebinske skupine (Tabela 4).

Tabela 4: Zakaj si NE želite naučiti uporabljati računalnik?

	Okvirno število odgovorov	Okvirni delež odgovorov
Nimam potrebe, ne rabim, ni koristi od tega ...	156	32 %
Sem prestar, prepozno je zame, sem iz prejšnjih časov, če se nisem naučil do zdaj, se tudi v prihodnje ne bom ...	133	27 %
Me ne veseli, me ne zanima, nimam za to volje, interesa, želje, nočem ...	116	23 %
To je pretežko zame, ne bi zmoget, me je strah, da bi kaj pokvaril, preveč pozabljam, to ni zame ...	47	10 %
Ne morem zaradi slabega vida ali druge bolezni	35	7 %
Čas za druge stvari mi je pomembnejši, ni časa, dovolj je drugega, raje imam osebne stike ...	19	4 %
Znam, pa računalnika nočem uporabljati, mi ga ni potrebno uporabljati ipd. ...	18	4 %
Ni možnosti, ne morem kupiti računalnika ...	11	2 %
Dovolj je, da v družini eden obvlada računalnik, vse potrebno naredi žena, vnuk ...	10	2 %
Ker računalnik človeka zasvoji, je droga, potem bi ves čas visel na njem ...	7	1,4 %
Drugo (ne vem, žal mi je, da nisem šel prej na tečaj, ker sem v pokoju, ker škodi očem, ko bo nujno, se bom naučil ...)	13	2,6 %

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010, $n = 1047$

Ker je bila naša raziskava prebivalcev Slovenije, ki so stari 50 in več let, izvedena na reprezentativnem vzorcu in je anketiranje potekalo na terenu osebno po najstrožjih kriterijih, lahko za ilustracijo njene rezultate uporabimo za orientacijo o stanju, potrebah in možnostih računalniške pismenosti med prebivalci te starosti – **v Sloveniji je to skoraj 750.000 ljudi**. Pri tem dobimo naslednjo sliko.

- **Dobra četrtnina prebivalcev Slovenije, ki so stari 50 in več let, uporablja računalnik** – to pomeni nekaj **nad 200.000**. Uporabljajo ga za iskanje informacij po svetovnem spletu (blizu 140.000), za dopisovanje po e-pošti doma ali v službi (kakih 86.000), za službeno delo (kakih 73.000), za razvedrilo, klepet v klepetalnicah in sodelovanje v forumih (kakih 65.000), sorazmerno malo (kakih 12.000) za finančno poslovanje; pomembna pa je tudi tista manjšina (po nekaj tisoč ljudi te generacije), ki uporablja računalnik za učenje in ustvarjanje.
- Slabe tri četrtine te populacije ali **okrog 540.000 ne uporablja računalnika**.
- Od teh bi se petina, kar znaša **kakih 105.000, rada takoj naučila uporabljati računalnik**. Če hočemo torej v naslednjih letih preiti na sodobni način e-poslovanja, je naloga Vlade RS takoj poskrbeti za stvarno možnost, da se najprej tega naučijo ti, ki to želijo. To je velika naloga. Vzporedno z njo mora potekati informiranje večine ostalih ljudi te starosti, ki se računalnika ne želijo naučiti – dobra informacija je namreč najboljša motivacija, zlasti če poteka po metodi socialnega učenja iz prakse za prakso ob živem zgledu številnih vrstnikov, ki uspešno osvajajo veščino računalniške pismenosti.
- Skoraj tri četrtine slovenskih 50-letnikov in starejših, ki računalnika ne zna uporabljati, se tega **ne želi naučiti – to pomeni približno 385.000 ljudi**. Da ta množica državljanov ne bo do konca življenja odrezana od informacij in sodobnega javnega e-poslovanja, je pomembno vedeti za razloge njihovega odklonilnega stališča. Stroka in politika bosta lahko našli načine za premagovanje ovir, da bi vsaj del teh ljudi spremenil stališče v smeri pripravljenosti za e-opismenjevanje.
- Poleg 105.000 starajočih se ljudi, ki se želijo naučiti rabe računalnika, in onih 385.000, ki se ne želijo, je **kakih 50.000 takih, ki niso odgovorili**, ali bi se rabe računalnika želeli naučiti ali ne. Zanje ne vemo, ali sodijo bolj v prvo ali v drugo skupino, verjetno pa del teh ljudi povečuje število tistih, ki bi se želeli naučiti računalnika, del njih pa sodi med one, ki tega ne želijo.
- **Analiza odklonilnih stališč za učenje uporabe računalnika kaže**, da skoraj tretjina od njih (kar pomeni več kot 110.000 ljudi v Sloveniji, ki so stari 50 in več let) ne čuti potrebe po tem učenju ali koristi od njega – ti bi morda spremenili stališče, če bi uvideli stvarno korist in začutili potrebo. Na drugem mestu navajajo kot odklonilni razlog svoje občutke nemoči, da so prestari in bi se ne mogli naučiti uporabe računalnika (takih je blizu 100.000) – med njimi bi verjetno nekateri spremenili stališče, ko bi npr. ob dobri izkušnji vrstnika, ki ga cenijo, praktično doživeli, da je to v njihovi starosti in situaciji mogoče. Sledi še vedno zelo velika skupina več kot 80.000 ljudi, ki pravijo, da jih to ne veseli, ne zanima, nimajo za to volje, interesa, želje, da tega nočejo – to je trenutno njihovo notranje osebno stališče, kar pa ne pomeni, da se ne bo spremenilo ali da ni mogoče v državi in civilni družbi ustvariti ugodnejših razmer za voljo do učenja računalništva pri teh ljudeh. Okrog 35.000 slovenskih prebivalcev, starih 50 in več let,

odklanja učenje računalnika, ker doživljajo, da tega ne zmorejo zaradi duševnih razlogov (je zanje pretežko, jih je strah, preveč pozabljajo ...), kakih 25.000 pa zaradi telesnih bolezni (vid ...); izkušnje kažejo, da so duševne ovire sorazmerno lahko premagljive s socialnim učenjem v skupini. Razlogi manjših skupin, kot so našete, sodijo verjetno v precejšnji meri med tipične stereotipe, pravijo npr., da nimajo za to časa ali jim je čas za druge stvari pomembnejši (takih je verjetno blizu 15.000), da računalnik znajo uporabljati, pa tega nočejo, ker so se ga zasitili v službi ali pa jim ni potrebno (tudi teh je verjetno skoraj 15.000), da nimamo denarja za nakup računalnika ali nimajo drugih stvarnih možnosti za učenje (kakih 7.000), da je dovolj, ker v družini računalnik obvlada žena, vnuk ali kdo drug (kakih 7.000). Kakih 5.000 meni, da je uporaba računalnika »droga«, ki zasvoji, kak tisoč ali dva pa je takih, ki jim je žal, da se tega niso naučili, oz. da se bodo, če in ko bo treba.

V Sloveniji potekajo različna plačljiva in brezplačna izobraževanja odraslih in starejših za uporabo IKT. Učni servisi s tržno ponudbo ali z denarjem EU in slovenskih razpisov računalniško opismenijo morda nekaj odstotkov starejših. Zavod Ypsilon je organiziral projekt *Simbioz@ e-pismena Slovenija* (<http://simbioza.eu>), v katerem je bil teden sredi oktobra 2011 posvečen aktiviranju mladih za približevanje računalnika starejšim s ciljem, da se naučijo rabe računalnika, e-pošte in interneta. V oktobru 2012 bodo prostovoljsko akcijo ponovili. Ta projekt je imel veliko vrednost zlasti za ozaveščanje ljudi, da je starejšim treba medgeneracijsko pomagati pri uvajanju v računalniško pismenost. V nadaljevanju bomo prikazali raziskovalne podatke, ki smo jih zbirali ob razvijanju modela za množično računalniško opismenjevanje starejših na principu medgeneracijskega prostovoljstva.

URESNIČJIV MODEL ZA MNOŽIČNO E-OPISMENJEVANJE STAREJŠIH LJUDI

Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje (www.inst-antonatrstenjaka.si) že dve desetletji razvija socialno mrežo inovativnih programov za kakovostno staranje in lepše sožitje med generacijami (Ramovš, 2003, str. 329-364). Med temi programi so posebej uveljavljene medgeneracijske skupine za kakovostno staranje in osebno medgeneracijsko družabništvo na osnovi prostovoljstva (Ramovš, 2007). Za osebno medgeneracijsko družabništvo in vodenje tedenskih skupin za starejše smo usposobili več tisoč prostovoljcev vseh generacij, ki so organizirani v krajevnih medgeneracijskih društvih po številnih krajih Slovenije.

Na osnovi dobrih izkušenj z usposabljanjem in organiziranjem medgeneracijskega prostovoljstva smo v šolskem letu 2007/08 začeli razvijati model **družabništvo dijakov z upokojenci ob učenju računalništva**. Poleg zgoraj navedene dobre izkušnje smo pri oblikovanju modela izhajali še iz treh predpostavk:

- iz današnje akutne potrebe, da se upokojenci naučijo rabe računalnika,
- iz dejstva, da mladi dobro obvladajo večšine rabe računalnika,
- iz današnje nuje po praktični krepitvi medgeneracijskega sožitja in solidarnosti ob konkretnih dejavnostih, ki tako mladi kot starejši generaciji prinašajo dobre učinke.

Mladi in starejši se danes v vsakdanjem življenju tako malo družijo, da se slabo poznajo, ne znajo med seboj komunicirati ter so pod nezavednim vplivom predsodkov in stereotipov – mladi glede starih ljudi, ti pa nič manj glede današnje mladine. Že ko smo v 90. letih razvijali model prostovoljskega druženja odraščajoče mladine s starejšimi, so nam kolegi iz drugih evropskih držav, kjer so skušali v prostovoljskih programih povezovati dijake in upokoјence, dejali, da tako povezovanje kaj hitro še poveča predsodke in medseboјno odboјnost med mladimi in starejšimi. Medgeneracijsko nezaupanje in težave v komuniciranju so stvaren problem, potrjuje ga vsakdanja izkušnja in raziskave o medseboјnem doživljanju mladih in starejših ljudi (Končan, 2010; Ramovš in Slana, 2010).

Zato smo razvoj prostovoljskega modela *družabništvo dijakov z upokoјenci ob učenju računalništva* zastavili tako, da dijake in upokoјence pred začetkom druženja usposobimo za boljše medseboјno razumevanje in komuniciranje. Pri tem uporabljamo metodo skupinskega socialnega učenja, ki gradi na dobrih izkušnjah – lastnih in drugih v skupini, preteklih in tistih, ki jih člani učne skupine pridobivajo sproti s primernimi dejavnostmi. Tečaj priprave za *družabništvo dijaka z upokoјencem ob učenju računalništva* poteka na dveh srečanjih po tri ure v ločenih skupinah za kakih deset upokoјencev in za podobno število dijakov, ki so se odločili za druženje. Dijaki v svoji skupini spoznajo značilnosti tretjega življenjskega obdobja, se učijo večšin za lep pogovor s starejšim človekom, seznanijo pa se tudi z nekaj dodatnimi tehnikami in pripomočki za uspešno posredovanje računalniškega znanja starejšim. Upokoјenci se učijo razumeti današnje mladostnike, uspešnega komuniciranja z njimi, obenem pa izgubijo nekaj strahu pred računalnikom in pred svojimi prihodnjimi mladimi učitelji. Tretje učno srečanje je skupno za obe skupini. Na njem se po primerni psihodramski metodi oblikujejo stalni učni pari za prostovoljsko druženje ob učenju računalništva skozi vse šolsko leto, pari se med seboј seznanijo in vsak par se dogovori vse potrebno za začetek učenja rabe računalnika.

Ker smo model *družabništva dijakov z upokoјenci ob učenju računalništva* razvijali kot razvojni projekt po akcijsko-raziskovalni metodi, smo sistematično vse od začetka spremljali izkušnje dijakov in starejših. Izkušnje dijakov in starejših z začetnim usposabljanjem za medgeneracijsko druženje ob učenju računalništva so podobne. Oboji imajo o tečaju pozitivno mnenje. Njihove pisne odzive na ta pripravljalni tečaj za medgeneracijsko druženje lahko razporedimo v tri skupine.

- **Tečaj priprave za druženje je potreben:** *Tečaj je bil primeren in potreben, saj smo tako spoznali osnove komunikacije s starejšimi. – Bil mi je všeč, mislim, da smo izvedeli vse potrebno za druženje.*
- **Tečaj priprave na druženje je koristen:** *Priprava je bila zanimiva. Bila sem navdušena. – Tečaj je bil pester, zanimiv. Posebej so mi bili všeč konkretni napotki za učenje starejših. – ... zelo koristen, saj smo se na njem naučili bistvene stvari.*
- **Tečaj jim je bil prijeten:** *Tečaj je bil v redu, na njem je bilo zabavno in sproščeno. – Na spoznavnem srečanju sva z dijakinjo Urško kar 'padli' skupaj. Najprej je povedala, da mi je ime enako kot njeni babici.*

Za uspešno celoletno druženje ob učenju rabe računalnika je torej treba usposobiti tako mlade kot upokoјence. In sicer tako, da se mladi znebijo stereotipov pred starejšim in obratno, da se oboji naučijo osnov za uspešno medgeneracijsko komuniciranje, da se

mlajši naučijo nekaterih pomembnih metodičnih poudarkov za pouk starejšega človeka v računalništvu, starejši pa se znebijo strahu pred druženjem z neznanim mladim človekom ob učenju računalništva. Na koncu tega kratkega tečaja jim je treba z ustrezno psihosocialno metodo (J. Moreno) pomagati, da se razdelijo v družabniške pare tako, da se bodo ujemali pri druženju po interesih in značaju.

Model *družabništva dijakov z upokojenci ob učenju računalništva* je Inštitut razvijal v sodelovanju z Gimnazijo Bežigrad v Ljubljani, pridružila se je tudi Gimnazija Ledina v Ljubljani, gimnazija AMS Maribor in nekatere druge srednje šole. Za uvedbo programa je bistvena odločitev vodstva šole in dobro sodelovanje z Inštitutom. Program v vsaki šoli skozi vse leto vodi njihov svetovalni delavec, na Inštitutu pa koordinator. V sodelovanju rešujeta vsa vprašanja in morebitne težave. O možnosti vključitve informirajo dijake na njihovih šolah. Zbranim kandidatom pride Inštitut predstaviti program. V programu so sodelovali največkrat dijaki tretjega letnika. Upokojenca, ki se želijo na ta način naučiti rabe računalnika, zbere krajevno društvo upokojencev, s katerim Inštitut sodeluje podobno kakor z gimnazijo. Del upokojencev se je na Inštitut prijavil sam, ker so od drugih izvedeli za to možnost.

Raziskovalno smo spremljali in analizirali tudi motivacijo dijakov in upokojencev za vključitev v ta program. Odločitve dijakov lahko razvrstimo v naslednje skupine.

- 1. Mikavna ponudba v šolskem sistemu:** *Bila je priložnost, ki so nam jo ponudili na izbiro in mi ni žal, da sem se javila. – Odločila sem se zaradi radovednosti. Za medgeneracijsko druženje ob računalništvu sem slišala od šolske psihologinje in od sošolcev. V programu mednarodne mature imamo tudi obvezno prostovoljstvo. Prejšnje leto sem bila prostovoljka v vrtcu, letos sem se odločila za starejše, za nekaj novega, kar je poučevanje računalništva starejših res tudi bilo. – Ko sem razmišljal o možnostih prostovoljskega dela, se mi je zdelo to še najbolj zanimivo.*
- 2. Dobra izkušnja drugih ali od prej:** *Odločil sem se zato, ker sem v tem projektu sodeloval že lansko leto in mi je bilo všeč. – Na podobnem družabništvu ob učenju računalništva sta bila tudi moja babica in dedek in sta od tam prinesla dobre izkušnje.*
- 3. Osebna socialna usmerjenost:** *Odločil sem se, ker rad pomagam ljudem in širim svoje znanje naprej. – ... ker se mi zdi, da s starejšimi dobro shajam in ker sem bila prepričana, da me bo notranje obogatilo. – Ta ideja mi je všeč in se mi zdi super, da imajo starejši voljo do učenja nečesa novega.*
- 4. Naložba za prihodnost:** *Ta izkušnja mi bo pomagala tudi pri pisanju CV-ja. – Zdi se mi, da se lahko preko druženja s starejšim, ki ga prej nisi poznal, precej naučiš. To učenje mi je bilo izziv.*
- 5. Ukaz:** *Za to družabništvo sem izvedela zaradi kazni v šoli in mi ni žal, da sem se vključila.*

Njihove izjave kažejo, da se odločajo iz zelo različnih razlogov. Njihovi uspehi pri doseganju ciljev tega programa pa se ne razlikujejo bistveno. Vsi jih dosežejo v nepričakovano visoki meri, tudi tisti, ki so »dobili« ta program kot kazen v svoji šoli zaradi kake kršitve šolskih pravil – tak prostovoljec se je zelo dobro izkazal.

Odločilna motivacija starejših za učenje rabe računalnika je v vsakem primeru njihova želja ali potreba, da bi obvladali rabo računalnika ali nadgraditi svoje računalniško znanje. Razloge, da so se odločili prav za program učenja ob prostovoljskem družabništvu z mladim človekom, pa lahko razvrstimo v dve skupini.

- 1. Dostopna javna informacija:** *Za ta tečaj sem izvedela na Inštitutu. Od leta 2003, ko sem se upokojila, nisem več delala na računalniku. Zato sem rabila tečaj, da sem obnovila spomin in se naučila novih programov. – Za navedeno družabništvo sem se odločila, ko sem dobila informacijo, da ga vaš Inštitut organizira. Takšno sodelovanje sem vedno smatrala za dragoceno in koristno za obe generaciji. – Za to možnost sem zvedela na Festivalu za tretje življenjsko obdobje.*
- 2. Osebna informacija:** *Dobila sem informacije od osebe, ki je že obiskovala tečaj in bila zadovoljna. – Odločila sem se skupaj s prijateljico.*

Oblikovani družabniški učni pari dijaka in upokojenca se srečujejo praviloma enkrat tedensko za dobro uro. Nekateri se srečujejo v računalniški učilnici gimnazije, pri čemer je dodatna vrednost prisotnost starejših v šolskem okolju mladih. Nekaj parov vadi v inštitutski učilnici, nekateri pari pa se učijo na domu starejšega človeka, zlasti v primerih, ko ima ta svoj računalnik.

Koordinator programa z Inštituta ali svetovalni delavec šole obišče vsak družabniški par pri učenju vsaj enkrat. Po nekaj mesecih dela je na Inštitutu ali na šoli skupinsko intervizijsko srečanje, ločeno za mlade in za upokojence. Na koncu vsakega šolskega leta je praznična prireditev na šoli. Na njej se zberejo družabniški pari dijakov in upokojencev, ravnatelj, razredniki, svetovalni delavec in, če je možno, tudi drugi dijaki šole ter predstavniki Inštituta. Starejši in dijaki povedo svoje izkušnje, eni in drugi prejmejo spominsko diplomo za to prostovoljsko druženje, dijaki dobijo v zahvalo zmogljive računalniške ključe, za katere zberejo denar njihovi »učenci«. Vsi izpolnijo tudi anonimno anketo, v kateri opišejo svoje izkušnje, težave in predloge.

V okviru akcijsko-razvojnega projekta se je ta način družilo in učilo rabe računalnika blizu sto družabniških parov. Vsak dijak je v enem šolskem letu uspešno naučil svojega upokojenega »učenca« rabe računalništva: pisanja, rabe spleta in e-pošte. Odločilen poudarek je, da so tako dijaki kot upokojenci drug drugemu prostovoljci, ker oboji drug drugemu solidarno dajejo: dijaki starejšim znanje računalništva in pristno dobro izkušnjo današnjih mladih ljudi, upokojenci dijakom priložnost za uspešno vadbo vloge učitelja in dobro izkušnjo starejših ljudi; seveda s tem tudi oboji drug od drugega dobivajo. Oboji v evalvacijah ob koncu leta poudarjajo, da jim je najbolj dragocena izkušnja lepega medgeneracijskega odnosa ob obojestransko koristnem delu. Pri izvajanju tega programa mora nujno sodelovati tudi srednja generacija, da mlajše in starejše poveže, usposobi za uspešno sodelovanje ter z »mehkim«, oddaljenim, toda metodično učinkovitim mentorstvom vodi program. To vlogo opravljata zlasti koordinator programa z Inštituta in svetovalni delavec šole.

Analiza končnih izkušenj dijakov in upokojencev ob koncu vsakega šolskega leta je pokazala, da sta v enem letu v visoki meri dosežena oba glavna cilja *družabništvo dijakov z upokojenci ob učenju računalništva*: 1. dijak nauči upokojenca rabe računalništva, 2. obe strani doživita lep medgeneracijski odnos.

Izkušnje dijakov so navdušujoče pozitivne. Poudarjali so, da so si s poučevanjem in druženjem s starejšimi pridobili dobro izkušnjo, ki jih je obogatila in jim prinesla nove poglede na tretjo generacijo. Pridobili so zavest, da znajo svoje znanje posredovati tudi starejšim od sebe. Z zanimanjem so prisluhnili marsikateri življenjski izkušnji svojih starejših »učencev«

in se tako učili drug od drugega. Navajamo nekaj njihovi izkušenj, ki smo jih razvrstili v štiri skupine pod naslednjimi ključnimi besedami.

- 1. Uspešno:** *Z gospo sva se lepo razumeli in naučila se je osnov uporabe računalnika. – Od gospe sem dobila veliko nasvetov in izkušenj. – Najbolj mi je bilo všeč, da sem spoznal tako zanimivo osebo in se veliko naučil od nje. Vesel sem, da nama je uspelo rešiti vsak računalniški problem, čeprav niso bili vsi tako lahki. – Všeč mi je bilo, da sem vzpostavila dober odnos s starejšo osebo, se naučila govoriti počasi, poslušati in biti potrpežljiva.*
- 2. Prijetno:** *Na to druženje imam lepe in pozitivne spomine. – Zelo sem uživala v medgeneracijskem druženju, z gospo sva si delili veliko izkušenj. – Samo druženje sem doživljal kot prijetno, ni bila le ena od obveznosti, za 'učenko' me je dejansko skrbelo. – Druženje je bilo prijetno. Vsakič znova je bil izziv najti nove zanimive teme, orodja na računalniku in internetu. Ves čas druženja sem zelo užival. – Najbolj mi je bilo všeč, ko je nekdo od naju odkril nekaj novega: računalniški program ali pa kak nasvet od starejše učenke.*
- 3. Koristno:** *Zanimivo je opazovati proces učenja obeh strani, mislim pa, da bi mi šlo poučevanje drugič še boljše, saj sem pridobila nekaj izkušenj in idej, kako bi stvari bolje predstavila. – Medgeneracijsko druženje samo me je obogatilo in ga štejem med eno od svojih izkušenj, ki bi jo z veseljem ponovila. – Srečanja so bila krasna, veliko sem jo naučil in ogromno sem se naučil sam. – Všeč mi je bilo, ko sva se z učenko poleg opazovanja delovanja računalniškega sistema pogovarjali o vseh mogočih stvareh, od filozofije do kuhanja. – Najbolj koristno se mi zdi, da celotno druženje usmerjata sama učenec in učitelj. – Naučil sem biti bolj potrpežljiv. – Všeč mi je bilo druženje z gospo, s katero sva navezali prav poseben stik. Ko sem ji pomagala, sem se notranje obogatila. Všeč mi je bilo, ker je gospa stvari hitro dojemala. Ob učenju računalniškega znanja sem veliko stvari ponovila tudi jaz. – Všeč mi je bilo, da sem spoznala drugo plat starejših, ki je še boljša od prve. Koristno je, da sem tudi sama ob srečanjih postala bolj potrpežljiva in se spodbujala k novim odkritjem v računalniku. – Spoznanje življenja starejših. Želela sem si, da bi bila tako kot ona, tudi sama tako aktivna v starejših letih. Koristna je bila priprava na to družabništvo, saj sem se zavedla, da lahko gre pri odnosu tudi kaj narobe. Nisem pričakovala odnosa brez težav. Mislila sem, da se ne bova tako ujeli in bila sem pozitivno presenečena. – Najbolj koristno se mi je zdelo, da sem namesto zapravljanja časa, vsaj eno uro na teden počela nekaj, kar je koristilo nekomu drugemu in meni. Všeč mi je, da sem izkusila, kako je biti učiteljica.*
- 4. Težave:** *Škoda je samo, ker je gospa zbolela in se nisva naučili vseh stvari.*

Tudi starejši so zelo zadovoljni z učenjem rabe računalnika, nič manj pa niso navdušeni nad druženjem z mlajšo generacijo. Predvsem jim je bil všeč individualni pristop, kjer so imeli mladega učitelja samo zase. Nekaj njihovih izjav razvrščamo po podobnih geslih, kakor smo prej izjave mladih.

- 1. Uspešno:** *Proti pričakovanju odlično! Zasluga gre predvsem velikemu znanju mentorice. – Odlična izkušnja! Veliko sem se naučila in sem zelo hvaležna moji učiteljici računalništva in Inštitutu, ki to šolo organizira. – Najbolj me je zanimalo, kako se uporablja Skype, prenašanje fotografij na računalnik in delo z e-pošto. – Izvedela sem tisto, kar me je zanimalo. Ne rabim pa računalništva za delo. Rabim ga samo za zabavo. – Všeč mi je bil individualni pristop. Učitelj mi je izpolnjeval želje in mi širil obzorje. V meni je prebudil sposobnosti, za katere še sama nisem vedela, da jih imam. Posebej dobro, razumljivo, mi je predstavil*

računalnik. Dobila sem drugačen pogled na to zadevo. Veliko sem se naučila, ker ima učitelj izredno sposobnost podajanja znanja in dela s človekom.

2. **Prijetno:** Vsi stiki so bili zelo prijetni in moram reči, da sem zadovoljna in prijetno mi je bilo. Bilo je odlično. Imela sem prijetnega predvsem pa zelo pametnega učitelja. – Imela sem se lepo in uživala v družbi z mlajšim človekom. – Všeč mi je bil način učiteljice: vedno je bila pripravljena in znala mi je s potrpljenjem osvojiti snov. Želela bi z njo nadaljevati učenje. – Druženje je potekalo zelo lepo. Naučila sem se veliko novih stvari v zvezi z računalništvom, prav tako sem izvedela marsikaj zanimivega iz življenja mladih. Moja družabnica je polna znanja, ki zanima tudi mene.
3. **Koristno:** Z mojo dijakinjo sva se tudi veliko pogovarjali. – Ker že poznam nekaj računalnika, mi je bilo všeč to, da me je naučila, kako iskati in si pomagati v danih situacijah in kaj vse zmore računalnik. – Meni je bilo še posebno všeč, da sem se osebno pripravila na srečanja: osredotočila sem se na sogovornika in na temo razgovora. Saj opažam, da se »nagibam« na raztresenost, kratkotrajno pozornost in slabo koncentracijo. Srečanja so bila tudi s tega zornega kota zanimiva izkušnja, izziv, trening samodiscipline in komunikacije. – Izvedela mnogo novosti in predvsem sproščeno komunicirala z mlajšo generacijo. Urejenost in umirjenost tega mladega človeka pri druženju z menoj je prispevala k moji boljši samopodobi in delno tudi k napredku pri mojem zdravljenju.

Negativnih odzivov ni bilo niti pri dijakih niti pri upokojevcih, čeprav smo jih vprašali, česa so pogrešali ali kaj jim ni ustrezalo. Razlogi so verjetno, ker so bili na medgeneracijsko druženje ob učenju rabe računalnika pripravljene v začetnem seminarju in ker med letom sproti rešujejo težave z mentorjem in svetovalnim delavcem.

Model družabništva dijakov z upokojevcem ob učenju računalništva omogoča množično računalniško opismenjevanje starejših ljudi. Pri tem je odločilno dvoje. Prvo – učenje mora biti osebno: en starejši človek in en dijak. In drugo – par mora biti dobro izbran, nato pa stabilen, da učenje poteka tedensko skozi vse šolsko leto; kratkotrajno druženje ni učinkovito niti za učenje računalništva niti za izboljšanje medgeneracijskih odnosov med mladimi in starejšimi.

Ob računalniškem opismenjevanju starejših se v tem programu prav tako uspešno dosega druga, nič manj potrebna današnja vrednota: medgeneracijsko spoznavanje, lep odnos med generacijami in krepitev medgeneracijske solidarnosti. Dijak in upokojenec se spoznata in povežeta ob delu, ki je za oba koristno: starejši se nauči danes tako potrebne veščine uporabe računalnika, dijak začne osvajati pomembno življenjsko veščino poučevanja drugega v nečem, kar zna in drugi potrebuje. Ob tem pa drug od drugega spontano dobivata marsikatero življenjsko izkušnjo in doživetje, generacijski predsodki in stereotipi izginejo spontano. Mladi spoznajo staranje in starejšega človeka v pozitivni luči, starejši preko svojega mladega učitelja računalništva današnje mlade. Ta program je uspešen način za krepitev medgeneracijske solidarnosti in za širjenje kakovostnega medgeneracijskega prostovoljstva.

Model prostovoljskega družabništva dijakov z upokojevcem ob učenju računalništva potrebuje sorazmerno malo finančnega vlaganja, zahteva pa kakovostno vodenje in organizacijo. V preteklih letih smo ga tako razvili, da ga lahko uspešno uporabita slovensko šolstvo in upokojske organizacije. Če bo dobro voden, bodo v nekaj letih usposobljeni za uporabo računalnika vsi naši upokojevcem, ki to želijo. Slovenija bi s tem dosegla vrhunski evropski uspeh pri računalniškem opismenjevanju tretje generacije, kar je prednostni cilj EU. Velik del

mlade generacije bi dobil v času srednje šole dobro izkušnjo osebnega sodelovanja s starejšo generacijo, enako število starejših pa z mladimi. In še tretji morda najbolj pomemben rezultat: nekaj tisoč učiteljev bi doživelo dobro izkušnjo, da je mlade, ki imajo vse podatkovno znanje na svetovnem spletu, pomembneje opremiti z učinkovitimi socialnimi veščinami sožitja in sodelovanja kakor samo z znanjem. Prepričani smo, da je te dobre rezultate možno doseči z igrivim enoletnim programom pod geslom: *V času srednje šole bom naučil enega upokojenca v svojem okolju uporabljati računalnik!*

SKLEPNA SPOZNANJA

Prebivalstvo Slovenije se naglo stara, v družbi je čedalje večji delež starega prebivalstva ob čedalje manjšem deležu mladih ljudi. Rešitev demografske problematike v teh razmerah je krepitev solidarnosti med generacijami ter usposabljanje ljudi v poznih srednjih letih za aktivno staranje in komplementarno sodelovanje z mlajšimi pri skrbi za zdrav družbeni razvoj (Svet EU, 2005; Statistični urad RS, 2008; Vertot, 2010).

Demografska kriza se dogaja v času informacijskega preloma, ko družbeno življenje čedalje bolj teče na osnovi elektronske informacijsko-komunikacijske tehnologije. Ljudje, ki so sedaj v Sloveniji stari nad 50 let, večinoma računalniške tehnologije še ne obvladajo. Naša reprezentativna raziskava vzorca prebivalcev Slovenije, ki so stari 50 in več let, je pokazala, da računalnika ne uporablja 72 % prebivalcev te starosti, 19,3 % od teh pa je izrazilo izrecno željo, da bi se ga želelo naučiti uporabljati. Ena od perečih potreb starejših ljudi v današnji slovenski družbi je torej njihovo elektronsko opismenjevanje, zlasti učenje uporabe računalnika.

Druga pereča potreba današnje slovenske in celotne evropske družbe pa je krepitev medgeneracijske solidarnosti. Gerontološka znanost in politika se danes zavedata, da staranje prebivalstva ni obvladljivo brez *nove solidarnosti med generacijami*, kot se glasi naslov EU dokumenta o odzivu na demografske spremembe, ki se začinja z resnim stavkom: »Evropa se danes sooča z demografskimi spremembami, ki so po svojem obsegu in teži brez primere.« (Svet EU, 2005).

Kombinaciji potreb po računalniškem opismenjevanju starejših ljudi in po krepitvi medgeneracijske solidarnosti odgovarja model prostovoljskega *družabništva dijakov z upokojenci ob učenju računalništva*. Analiza njegovega akcijsko-raziskovalnega uvajanja je pokazala, da je v enem letu rednega druženja dijaka in upokojenca ob učenju računalnika dosežena zadovoljitev obeh potreb. Model je torej pravi odgovor na dve pereči potrebi današnjega časa.

Če se šolski resor Vlade RS v *evropskem letu aktivnega staranja in medgeneracijske solidarnosti* odloči za uvedbo medgeneracijske vzgoje na ta način, se bo učinkovito vključil v reševanje demografske problematike, ki čaka naslednjih 50 let vse prebivalce, njena teža pa bo predvsem na ramenih današnjih mladih ljudi.

LITERATURA

Černuta Luka (5.10.2011). *Uporaba informacijsko - komunikacijske tehnologije v gospodinjstvih in pri posameznikih*, Slovenija, 2011 - končni podatki; http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4240 (sprejem 18.2.2012)

<http://www.inst-antonatrstenjaka.si>

<http://www.ris.org>

<http://simbioza.eu>

Končan Urška (2010). *Medgeneracijsko zavezništvo skozi prizmo medsebojnega doživljanja generacij*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Lenarčič, B. (2005): Informatična družba za vse – tudi za stare ljudi. V: *Kakovostna starost*, letnik 8, št. 2, str. 39-45.

Lenarčič Blaž, Ramovš Jože (2006). Uporaba informacijsko-telekomunikacijskih tehnologij med tretjo generacijo v občini Komenda. V: *Kakovostna starost*, letnik 9, št. 1, str. 15-20.

Prevodnik Katja, Vehovar Vasja (2011) E-kompetentni državljani Slovenije danes;

http://www.ris.org/db/13/12082/RIS%20poročila/Ekompetentni_drzavljan_Slovenije_danes/?&cat=711&p1=276&p2=285&p3=1318&p4=1351&p5=0&id=1351 (sprejem 18.2.2012)

Ramovš J. (2003): *Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontagika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in SAZU.

Ramovš Jože (2007). *Prostovoljski dnevnik*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.

Ramovš Jože (2011). Potrebe, zmožnosti in stališča starejših ljudi v Sloveniji. Predstavitev raziskave prebivalstva Slovenije starega 50 in več let. V: *Kakovostna starost*, letnik 14, št. 2, str. 3-21.

Ramovš Jože (2011a). Uvodnik. V: *Kakovostna starost*, letnik 14, št. 1, str. 1.

Ramovš Jože, Slana Mojca (2010). Komuniciranje med generacijami. V: *Kakovostna starost*, letnik 13, št.3, str. 16-25.

Ramovš Jože, Rant Maja (2011). Medgeneracijsko družabništvo ob učenju računalništva. V: *Didakta*, letnik, 21, št. 143 (marec 2011), str. 11-15.

Slovenija na 31. mestu po deležu uporabnikov interneta v populaciji (2011); http://www.ris.org/db/27/12162/Raziskave/Slovenija_na_31_mestu_po_delezu_uporabnikov_interneta_v_populaciji/?&cat=711&p1=276&p2=285&p3=1318&p4=1351&p5=0&id=1351&cat=711 (sprejem 18.2.2012).

Statistični urad RS (2008). *Prebivalstvo Slovenije se stara – potrebno je medgeneracijsko sožitje*.

Svet EU (2005). Zelena knjiga *Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami*. Bruselj.

Vertot Nelka (2010). *Starejše prebivalstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad RS.

Kontaktne informacije:

Jože Ramovš

Inštitut Antona Trstenjaka

Resljeva 11, SI 1000 Ljubljana

E-naslov: joze.ramov@guest.arnes.si